

«ՓԱՓՈՒԿ ՈՒԺԻ» ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՉԻՆԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

Լիաննա Անանյան

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ, հայցորդ
ՀՀ, Երևան, Արամի 44
Էլ. հասցե՝ ananyan.lianna@gmail.com
Հոդվածը ներկայացվել է 21.09.2018, գրախոսվել է 10.06.2019, ընդունվել է
տպագրության 30.04.2020

Ներածություն

Պետությունների ուժերի հավասարակշռության պայմաններում օրե-օր ավելի շատ է կարևորվում «փափուկ ուժ» հասկացությունը: Դրա հետ մեկտեղ աճում է Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության դերն ու նշանակությունը նոր աշխարհակարգում:

Միջազգային հարաբերություններում առկա են տարբեր մեթոդներ և միջոցներ, հատկապես Ջոզեֆ Նայի առաջադրած «փափուկ», «կոշտ» և «խելացի» ուժերի միջև առկա տարբերությունները, որոնք չինական ժամանակակից դիվանագիտության ձևավորման գործում հիմնաքարային են եղել: Գոյություն ունեն դիվանագիտական բազմաթիվ մեթոդներ և գործիքներ, որոնց միջոցով Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետությունը կարողացել է զբաղեցնել իր ուրույն տեղը միջազգային հարաբերությունների «ուժային» համակարգում:

«Ուժը»՝ որպես միջազգային հարաբերությունների հիմնական հասկացություն

«Ուժը» կամ «հզորությունը» միջազգային հարաբերությունների հիմնական հասկացությունն է, սակայն քննարկման առարկա է նաև նույն միջազգային հարաբերությունների շրջանակում: Արևմտյան տեսաբաններն առանձնացնում են «ուժ» հասկացության բնույթի և գնահատման երկու հիմնական ուղղություն՝ 1) «ռեսուրսային-հատկանշական» (հատկանշային), 2) «համատեքստային-հատկանշական» (վարքագծային, հարաբերական)¹:

Ռեսուրսային-հատկանշական մոտեցումը ժամանակագրական առումով առաջինն է: Այն առավել բնութագրական է միջազգային հարաբերությունների տեսաբանների իրատեսական ուղղության համար: Այս ուղղությունը պետության ուժը դիտարկում է որպես հեշտ «չափվող» նյութական գործոնների (բնակչության քանակ, տարածք, բնական ռեսուրսներ, տնտեսական և ռազմական հնարավորություններ) ամբողջություն:

¹ Юдин 2015, 92-105.

Այսպիսի մոտեցում առկա է նաև ուժերի հավասարակշռության տեսության հիմքում. Սա իրատեսների տեսության հիմքն է: Քանի որ ուժը ներկայացվում է «չափվող» ռեսուրսների ամբողջությամբ, ապա պետությունները կարելի է ըստ այդմ դասակարգել: Հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ հնարավոր է դասակարգել և առանձնացնել պետությունները այս ռեսուրսների հիման վրա:

Ռեսուրսային-հատկանշական մոտեցման առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ յուրաքանչյուր սուբյեկտ ունի ուժ, որը չունի որևէ կապ այլ սուբյեկտի հետ: Պարզապես մի սուբյեկտ ավելի շատ ռեսուրս ունի, իսկ մյուսը՝ բնականաբար ավելի քիչ:

Համատեքստային-հատկանշական մոտեցումն առաջացել է XX դարի երկրորդ կեսին իրատեսական ուղղության դեմ պայքարի ընթացքում: Այս ուղղության հետևորդները նշում են սուբյեկտների ուժերի առկայության անհամատեղելիությունը հստակ ռեսուրսների նկատմամբ՝ դրա մեջ տեսնելով ֆենոմեն, որն առաջանում է կոնկրետ միջազգային հարթակներում սուբյեկտների փոխհարաբերությունների ընթացքում:

Ռեսուրսային-հատկանշական ուղղությունն ուժի գործոնը բացահայտում է ենթատեքստով: Դրա բացահայտումը պահանջում է պատասխաններ հետևյալ հարցերին. ո՞վ է ուժի տիրապետողը, ո՞ւմ նկատմամբ, ե՞րբ, որտե՞ղ, ի՞նչ պայմաններում²: Հետևաբար, առաջնային խնդիրը այս մոտեցման համար մանրամասն և ամբողջական վերլուծությունն է ուժային փոխհարաբերությունների յուրաքանչյուր դեպքում:

Փոխկապակցվածության և փոխազդեցության պայմաններում, համաշխարհային քաղաքականության ասպարեզում, պետությունների ուժերի հավասարակշռության պայմաններում օրեցօր ավելի շատ է կարևորվում «փափուկ ուժ» հասկացությունը: Այս երևույթի ճիշտ օգտագործման դեպքում այն կարող է դառնալ միջազգային հարաբերությունների վրա անսահմանափակ ազդեցության կարևոր մասնիկ:

Գիտության մեջ չկա հստակ մեկնաբանություն, թե ի՞նչ է «փափուկ ուժը» (soft power): Իր մեծագույն ներդրումն այս երևույթի տեսության ձևավորման հարցում ունեցել է ամերիկացի քաղաքագետ-նորազատական Ջոզեֆ Նայ կրտսերը՝ առաջ բերելով «փափուկ ուժ» տերմինը³: Արտաքին քաղաքականության մեջ այս երևույթի առկայությունը չի նվազեցնում մշակույթի գրավչությունը և ապրելակերպի յուրահատկությունը, ընդհանուր գաղափարախոսական սկզբունքների օգտագործումը և ազդեցիկ հանրային դիվանագիտությունը:

² Най 2014, 4.

³ Nye 2006, 2-3.

Պետության «փափուկ ուժը» որոշվում է երկրի ամբողջական ազգային հզորությամբ, մակրոտարածաշրջանային կամ առավել մեծ մասշտաբների վրա առկա երևույթներին նրա ազդեցության հնարավորությամբ, հասարակության վրա անմիջական ազդեցությամբ: Սակայն անհրաժեշտ է առանձնացնել «փափուկ ուժ» և «միջազգային իմիջ» հասկացությունները: «Փափուկ ուժը» կարող է լինել միջազգային իմիջի ձևավորման գործիք և մասնիկ, իսկ միջազգային իմիջը կարող է գրավչություն առաջացնել այս կամ այն պետության նկատմամբ, և այն ինքնին «փափուկ ուժի» մասնիկ է: Պետության իմիջը ըստ էության ձևավորվում է տարբեր երևույթների հիման վրա, այդ թվում՝ «կոշտ ուժի» հիման վրա՝ տնտեսական և ռազմական առումով:

Ամենակարևոր ներքին գործոններից մեկը մշակութային ներուժն է, արժեհամակարգը, գաղափարախոսական սկզբունքների համոզիչ լինելը, հասարակության համախմբվածությունը: Արտաքին գործոնների թվին են դասվում պետության դերն ու նշանակությունը միջազգային հարաբերությունների համակարգում, աշխարհաքաղաքական նշանակությունը, քաղաքակրթական պատկանելությունը, քաղաքական և տնտեսական զարգացման մոդելը, միգրացիոն քաղաքականությունը, տեղեկատվական աղբյուրները և հեռահաղորդակցման միջոցները: Ամեն դեպքում հիմնական հարցերից մեկը հենց համաշխարհային քաղաքականության մեջ «փափուկ ուժի» ազդեցիկ լինելն է: Ի տարբերություն ռազմական ուժի կամ տնտեսական գործիքների՝ սրա գործողությունները ցանկալի արդյունքի հասնելու համար առավել երկարատև կարող են լինել, քանի որ անուղղակի գործողությունների համակցություն է ենթադրում՝ ստեղծելով միջավայր այս կամ այն քաղաքականության իրագործման համար: Արևմուտքում ընդունված է ասել, որ ուժի կիրառման այս տեսակը քիչ կիրառելի է⁴: Ստեղծված միջազգային հարաբերությունների համակարգում ամենահզոր համակարգային ուժն ունեն համաշխարհային ուժային կենտրոնները՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Եվրոպական միությունը և Չինաստանը: ԱՄՆ-ն և Չինաստանը համաշխարհային քաղաքակրթության առաջատարներն են՝ արևմտյանը և կոնֆուցիականը:

Մասնավորապես, Ջոզեֆ Նայը պնդում է, որ միջազգային հարաբերությունների փոփոխվող բնույթն ինքնին ստիպում է իշխանություններին վերահաստատել ոչ նյութական միջոցների օգտագործումը, ինչպիսիք են մշակույթը, գաղափարախոսությունը և հասարակությունները: Սոցիալական մոբիլիզացման աճի հետևանքով տեխնոլոգիաները, կրթությունը և տնտեսական աճի գործոնները դարձել են ավելի կարևոր, քան

⁴ Харитонова 2015, 50.

աշխարհագրությունը, բնակչությունը և ռեսուրսները: Իսկ Դ.Ա. Բոլդուինը պնդում էր, որ ռազմական ուժի կարևորությունը նախկինում չափազանցված է եղել, իշխանության ոչ ռազմական ուժի կիրառման դերը՝ թերագնահատված⁵:

2004 թվականին Ջ. Նայն առաջարկեց ամբողջական և մանրամասն վերլուծություն «փափուկ ուժի» վերաբերյալ իր մենագրության մեջ՝ «Փափուկ ուժ. ինչպես հասնել հաջողության համաշխարհային քաղաքականության մեջ» («Soft Power: The Means to Success in World Politics»): Նա իշխանությունը բաժանում է երկու ձևի՝ կոշտ և փափուկ: Կոշտ և փափուկ ուժը կարելի է համարել իշխանության երկու մաքուր (զտված) ձևեր: Կոշտ կամ հրամայական ուժը իշխանության հնագույն ձևն է՝ կապված անարխիստական միջազգային համակարգի գաղափարի հետ, որտեղ երկրները չեն ճանաչում որևէ գերագույն իշխանություն՝ կենտրոնանալով իշխանության ուժի կիրառման քաղաքականության վրա:

Կոշտ ուժը սահմանվում է որպես իր նպատակներին հասնելու հնարավորություն՝ հարկադրական գործողություններով կամ սպառնալիքներով: Իսկ փափուկ ուժը հիմնվում է ուրիշների նախասիրությունների ձևավորման ունակության վրա՝ առանց ուժի կիրառման, հարկադրանքի կամ բռնության, այսինքն՝ ոչ նյութական միջոցներով, ինչպիսիք են գրավչությունը, մշակույթը, քաղաքական արժեքները, հաստատությունները և քաղաքականությունը, որոնք համարվում են օրինակելի իշխանություն: Լեգիտիմությունը փափուկ իշխանության համար կենտրոնական դեր է ստանձնում: Կոշտ ուժի ռեսուրսները ուղղակի են և պարզ: Պատմականորեն կոշտ ուժը նկարագրվել է այնպիսի չափանիշներով, ինչպիսիք են բնակչության քանակը, տարածքը, աշխարհագրությունը, բնական ռեսուրսները, տնտեսական հզորությունը, ռազմական ուժը և սոցիալական կայունությունը⁶: Ի հակադրություն՝ փափուկ ուժի ռեսուրսներն ավելի բարդ են, բարդ է նաև դրա դասակարգումը: Վարքագծային առումով փափուկ ուժը գրավիչ ուժն է:

Եթե «կոշտ ուժը» ենթադրում է տարբեր հարկադիր գործիքների օգտագործում, ինչպես օրինակ, տնտեսական պատժամիջոցներ, կաշառակերություն, ռազմական գործողությունների սպառնալիք, ապա «փափուկ ուժը» հիմնված է հետևյալ երեք հիմնական տարրերի վրա.

1) մշակույթ, որը կարող է հետաքրքրություն առաջացնել զանգվածային լսարանի մեջ.

2) գրավիչ քաղաքական արժեքներ (ներքաղաքական).

⁵ Baldwin 2012, 4-5.

⁶ Nye and Armitage 2007, 6.

3) օրինակելի արտաքին քաղաքականություն (այս պետության գործողությունները պետք է բարոյական հեղինակություն ունենան այլ պետությունների շրջանում)⁷:

Միջազգային հարաբերությունների արդի իրականությունը ցույց է տալիս, որ անհրաժեշտ է կոշտ և փափուկ ուժը դիտարկել միասին, այլ ոչ թե մաս-մաս:

Իրականում ռեալպոլիտիկի և լիբերալիզմի միջև դասական տարբերությունը դառնում է անլուրջ. կոշտ ուժը և փափուկ ուժը հաճախ փոխազդում և ամրացնում են միմյանց⁸: Երկուսն էլ, ի վերջո, կապված են, քանի որ դրանք երկուսն էլ ներկայացնում են ցանկալի նպատակին հասնելու ունակությունը՝ ազդելով ուրիշների վարքագծի վրա, և հետևաբար, անխուսափելիորեն փոխկապակցված են: Փափուկ և կոշտ ուժը ճիշտ համատեղելու շնորհիվ ստեղծվում է ուժի (իշխանության) երրորդ տեսակը՝ խելացի ուժը (smart power):

Այլ կերպ ասած՝ խելացի ուժը դերակատարի՝ տվյալ դեպքում պետության կարողությունն է՝ կոշտ ուժի և փափուկ ուժի տարրերը միավորել այնպես, որ դերակատարի նպատակներն արդյունավետ զարգանան և կատարվեն⁹: Միայն փափուկ ուժը չի կարող բավարար լինել, սակայն նրա ռազմավարական նշանակությունը, ի համեմատ կոշտ ուժի, կշարունակի աճել¹⁰: Խելացի ուժի կողմնակիցները պետք է հաշվի առնեն կոշտ ուժի առավելությունները, ինչպիսիք են ուժեղ զինվորականները, դաշինքները, գործընկերությունները և «հաստատությունների» ներդրումները: Եթե կոշտ ուժը «մղում է», ապա փափուկ ուժը «քաշում» է, և այս երկուսի համադրությունը հնարավորություն է ընձեռում օրինական ճանապարհով առավելագույն արդյունքներ ստանալու: Որպես մոտեցում՝ այն ավելի շատ է համապատասխանում միջազգային հարաբերությունների ներկա իրադրությանը: Խելացի ուժը կարելի է տարբեր ձևերով վերլուծել, սակայն այն իրականում դիվանագիտական, տնտեսական, ռազմական, քաղաքական, իրավական և մշակութային գործիքների համադրություն է: Եվ Եվրամիությունը կարելի է համարել դրա լավագույն օրինակներից մեկը¹¹:

Օրեցօր մեծանում և կարևորվում է Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության դերն ու նշանակությունը նոր աշխարհակարգում, և դրա հետ մեկտեղ նաև կարևորվում ու բավականաչափ ուսումնասիրությունների առիթ է դառնում մեթոդների այն համակարգը, որով ՉԺՀ-ն ա-

⁷ Nye 1991, 112.

⁸ Nye 1991, 112.

⁹ Wilson 2008, 616.

¹⁰ McClory 2011, 24.

¹¹ Pallaver 2011, 20.

նաջնորդվում է և ապահովում հետաքրքրությունը «չինական» աշխարհի նկատմամբ:

Պետք է նշել, որ անկախ այն հանգամանքից, որ «փափուկ ուժ» երևույթն այնքան էլ նոր չէ, օգտագործվել է դարեր շարունակ և խաղաղ ճանապարհով հարևանների վրա ազդեցություն գործելը բնավ նոր երևույթ չէ. այնուամենայնիվ, ինչպես վերևում արդեն նշվեց, այս գաղափարը հայեցակարգային մեկնաբանում ստացել է Ջոզեֆ Նայի կողմից «Կոչված են առաջնորդելու. Ամերիկյան ուժի փոփոխվող բնույթը» գրքում (1990) («Bound to lead. The changing nature of American Power»):

1990-ական թվականներին Ջ. Նայի առաջին գրքի հրատարակմամբ «փափուկ ուժի» հայեցակարգի բովանդակության վերաբերյալ բանավեճ ծավալվեց, և չինական արտաքին քաղաքականության մեջ «փափուկ ուժի» արդյունավետ ներգրավման տեսական և պրակտիկ ուղիների մշակումներ սկսվեցին: Առաջին բանավեճերից մեկը կապված էր «փափուկ ուժ» տերմինի չինարեն համապատասխան թարգմանության հետ: Մասնավորապես, կան տարբերակներ, ինչպիսիք են՝ ruan shili (软势力), ruan chuanli (软权力) և ruan lilian (软力量): Ամենաբարձր մակարդակով Հու Չինթաոյի ելույթում ՉԿԿ XVII համագումարում օգտագործվել է «ruan shili» տերմինը¹², և այդ ելույթից ի վեր այս տերմինը սկսեց պաշտոնապես օգտագործվել:

Ակնհայտ է, որ Չինաստանում «փափուկ ուժի» ուսումնասիրության նկատմամբ ուշադրությունն անընդմեջ մեծանում է, և այս թեմայով հոդվածների քանակը վերջին տարիներին հարյուրապատկվել է հենց Չինաստանում: Թվում է տարօրինակ, որ չինացի քաղաքագետները և միջազգայնագետները այսչափ կարևորել են մի հայեցակարգ, որն ի սկզբանե մշակվել էր ԱՄՆ քաղաքական ուղենիշը նկարագրելու համար:

Վերլուծելով Չինաստանի ներկա պահվածքը՝ Վ.Ա. Կորսունն այսպես է նկարագրում նման աշխարհակարգի վերադարձը. «Համաշխարհային քաղաքականության ասպարեզ ոչ թե պատմության ամենահզոր խաղացողն է դուրս գալիս, այլ սա Չինաստանի վերադարձն է «պատմության թագավորություն»՝ իր ավանդական բարդույթներով և «չինական աշխարհակարգի» համակարգով»¹³:

Մեկ այլ պատճառ նույնպես, որ Ջ. Նայի հայեցակարգը գրավեց չինացի հետազոտողներին. համահունչությունը կոնֆուցիականության հիմնական պնդումներին, ըստ որի՝ իդեալական ղեկավարը պետք է հիմնվի ոչ թե ֆիզիկական ուժի, այլ բարոյականության վրա: «Մենդիուս» (մ.թ.ա.

¹² <http://russian.people.com.cn/31521/6290221.html>.

¹³ <http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/17/kit6.html>.

IV-III դարեր) տրակտատում «ճշմարիտ տիրակալը» (վանը) դեմ է «հեգեմոնին» (բային): Եթե վանը վերահսկում է լավ իշխանությունը (դենը) և մարդկությանը (ժենին), ապա բանը (ba) օգտագործում է ուժը և անտեսում մարդկությանը¹⁴: Չինական ավանդական արտաքին քաղաքականության հայեցակարգը նաև բխում է այն փաստից, որ «բարբարոսների» հետ փոխգործակցության ժամանակ հիմնական շեշտը դրվում է «կայսրության լավ (ողորմած) ազդեցության վրա և միայն բացառիկ դեպքերում՝ ուժի կիրառման վրա»: Բացի չինական ավանդական արտաքին քաղաքականությանն ու բարոյական արժեքներին համահունչ լինելուց՝ «փափուկ ուժ» հասկացությունը Չինաստանում լայն տարածում է ստացել, և կատարվել է առաջատար չինացի քաղաքագետների և պատմաբանների ուսումնասիրությունների արդյունքների վերլուծություն՝ վերլուծելով հզոր կայսրությունների և գերտերությունների փլուզման պատճառները: Այսպիսով, ՉժՇ սոցիալական գիտությունների ակադեմիայի հետազոտողը Շեն Ցզիժուն պնդում է, որ սառը պատերազմում ԽՍՀՄ-ի պարտության կարևորագույն պատճառը բնավ Միացյալ Նահանգների համեմատ իշխանության ուժի պակասը չէր¹⁵: Մէն Խուէնխէն վստահ է, որ անցյալի հզորագույն ուժերի ամրապնդումը, ինչպես, օրինակ Հոնմեական կայսրությունը, Մեծ Բրիտանիան և Ֆրանսիան հիմնված էին ոչ միայն զինված ուժերի վրա, այլև արժեքների գրավչության, մշակութային հարստության, նորարարության և նմանատիպ այլ գործոնների վրա¹⁶:

Չինական արտաքին քաղաքականության տեսության մեջ և պրակտիկայում «փափուկ ուժ» հասկացության նկատմամբ առայժմ կա երկու մոտեցում: Չինացի հայտնի հետազոտողների շրջանում առավել շատ տարածում է գտել «մշակութային» ուղղությունը՝ ձևավորված դեռևս 1990 թվականին: Այս տեսության հիմքում «փափուկ ուժի» հիմնական գործիքը մշակույթն է: Հետևորդները կարծում են, որ աշխարհընկալման վերաբերյալ «չինական» արժեքները կարող են այլընտրանք հանդիսանալ արևմտյան աշխարհընկալման կողքին: Բայց կա նաև երկրորդ ուղղությունը՝ «քաղաքական»: Այս ուղղության ներկայացուցիչները չեն ընդունում մշակութային քաղաքականության առաջնահերթությունը, քանի որ համարում են, որ իրական հաջողության հասնելու համար անհրաժեշտ է բոլոր տարրերի միաժամանակյա օգտագործումը, որը կենսական անհրաժեշտություն է, քանի որ բոլոր տարրերի միջև կա փոխկապվածություն: Այս կերպ ասած՝ միայն չինական մշակույթի նկատմամբ հարգանքն ու հետաքրքրությունը չեն կարող ապահովել հետաքրքրությունը

¹⁴ Титаренко 2006-2009, 365.

¹⁵ <https://www.rsis.edu.sg/rsis-publication/idss/165-wp165-soft-power-in-chinese>.

¹⁶ Men Honghua 2007.

համաշխարհային թատերաբեմում չինական քաղաքականության, սոցիալական կառուցվածքի և ՉԺՀ-ի արտաքին ու ներքին գործողությունների նկատմամբ:

Շանհայի միջազգային հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն Յանգ Յզեմյանը փոփոխվող միջազգային համակարգում Չինաստանի դերը մեկնաբանում է հետևյալ կերպ. «Այժմ Չինաստանի համար ամենակարևոր հարցն այն է, թե ինչպես պետք է ձևավորվի «չինական յուրահատկությամբ արժեքների համակարգ»՝ ներդնել դա համաշխարհային համակարգի մեջ և չինական օրինակը դարձնել գրավիչ զարգացող երկրների համար»¹⁷:

Չինական «փափուկ ուժի» ևս մի առանձնահատկություն. անհրաժեշտ է նշել՝ «փափուկ ուժի» կիրառությունն օգտագործվում է և՛ արտաքին հարթակում՝ երկրի իմիջը ձևավորելու համար, և՛ երկրի ներսում:

Ուսումնասիրելով «փափուկ ուժի» հայեցակարգը և դրա դերը Չինաստանի արտաքին քաղաքականության մեջ՝ ՉԺՀ-ի կողմից «փափուկ ուժ» ստեղծելու համար օգտագործվող արտաքին քաղաքական գործիքները մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում հետազոտողների համար: Հետազոտողները նշում են «բնական» և «արհեստական» գործիքները: Առաջին դեպքում պետությունն «ինքնաշխատ կերպով» բարելավում է իր բնութագիրը համաշխարհային ասպարեզում՝ տնտեսության հաջողությունների, մշակույթի, գիտության, երկրի ներսում և համաշխարհային ասպարեզում արվող քաղաքականության օրինականությամբ: Մյուս դեպքում ենթադրվում է «իրականացնել տեղեկատվության, գովազդի և քարոզչության տարբեր միջոցների կիրառում, որոնք ուղղված են պետության միջազգային վարկանշի բարելավմանը: Այս ուղղությամբ նպատակայնորեն ձևավորվում է «փափուկ ուժի» կերպարը և ներառում է երեք հիմնական ուղղություններ՝ հանրային դիվանագիտություն, պետական դիվանագիտություն (ավանդական դիվանագիտություն), օտարերկրյա պետությունների զարգացման և մարդասիրական օգնության տրամադրման ծրագրեր»¹⁸:

Ներկայումս ՉԺՀ-ի «հանրային դիվանագիտությունը» հետապնդում է հետևյալ նպատակները (gōng gòng jiāo tōng 公共 交通).

1. Երկրի կերպարի ձևավորումը, որը ձգտում է ստեղծել ներդաշնակ հասարակություն, և որի ջանքերն ուղղված են, առաջին հերթին, քաղաքացիների կյանքի բարելավմանը, այլ ոչ թե արտաքին ընդլայնմանը: Նույնիսկ Դեն Սյաոպինն է ժամանակին օգտագործել «Հնագույն

¹⁷ Yang Jiemian 2008, 46.

¹⁸ Радиков, Лексютина 2012, 19-26.

Չինաստանի» արդիականացման հիմք հանդիսացող Xiaokang 小康 (փոքր բարգավաճում) հայեցակարգը:

2. Ստեղծել կայուն և հուսալի գործընկերոջ պատկեր, որի հետ համագործակցությունը կնպաստի փոխադարձ բարգավաճմանը: Մասնավորապես, խաղաղության հայեցակարգը (hépingjǔéqǐ 和平崛起) սպարեզում հայտնվեց Արևմուտքում ձևավորված «չինական սպառնալիքի» հետ միաժամանակ: Այս գաղափարի շրջանակներում շեշտը դրվեց այն փաստի վրա, որ Չինաստանը մտադիր չէ ագրեսիվ գործողություններ կատարել, այլ համագործակցության և փոխըմբռնման հիման վրա բարեկամական հարաբերությունների հաստատման նպատակ է հետապնդում: Չինաստանն ակտիվորեն մասնակցում է համաշխարհային բազմաթիվ խնդիրների քննարկմանն ու լուծմանը՝ շրջակա միջավայրի խնդիրներ, հիվանդությունների կանխարգելում և աղքատության դեմ պայքար:

3. Չինաստանի մշակույթի ներկայացումը որպես եզակի, հինավուրց, որը կարող է աշխարհը լրացնել: Այս առումով քաղաքականության հիմնական ուղղությունն այն է, որ միայն Չինաստանի մասին կարծրատիպերից զտված տեղեկատվության տարածման միջոցով կարելի է հասկանալի և հասանելի լինել այլ երկրների համար:

4. Ինչպես վերևում նշվեց, ՉԺՀ-ի հանրային դիվանագիտության կարևոր ոլորտը ներքին լսարանին ուղղված միջոցառումների անցկացումն է: Այսպիսով, Չինաստանի բնակչության շրջանում իր երկրի նկատմամբ հպարտության վերականգնումը նույնպես այդ քաղաքականության կարևոր մասնիկներից մեկն է:

Այս նպատակների իրականացման համար ՉԺՀ-ի ղեկավարությունն օգտագործում է հանրային դիվանագիտության մի շարք գործիքներ՝ լրատվամիջոցներ, համացանցային ռեսուրսներ, հանրային-միջազգային մշակութային միջոցառումներ և բավական հաջողված ծրագիր՝ «Կոնֆուցիուսի ինստիտուտ»: Այս կազմակերպության առաքելությունն է «նպաստել բարեկամական կապերի հաստատմանը այլ երկրների ներկայացուցիչների հետ իրենց իսկ երկրում, խորացնել չինական մշակույթի և լեզվի նկատմամբ հետաքրքրությունը նրանց մեջ, ովքեր ուսումնասիրում են չինարեն»: Միայն 2011 թ. դեկտեմբերի դրությամբ աշխարհում ավելի քան 800 Կոնֆուցիուսի ինստիտուտ կար 82 երկրներում և տարածաշրջաններում: 2017 թվականին երկրների քանակը հասել էր 142-ի, իսկ աշակերտներինը՝ 7 մլն-ի (միայն ԱՄՆ-ում հաշվվում է 110 ԿԻ): Արդեն 2020-ին ծրագրվում է այս թիվը հասցնել 1000-ի: Հաստատությունը կարևորում է նաև Չինաստանի և չինացիների մասին դրական ու լավ վերաբերմունքի ձևավորմանը նպաստելը: 2010 թվականին աշխարհի ավելի քան 260 000 ուսանողներ 194 երկրներից եկան Չինաստանում սովորելու հա-

մար, 2014-ին՝ 377 000, 2015-ին՝ 443 000, իսկ արդեն 2017-ին ուսանողների թիվն անցնում է 489.200-ից: Կրթություն ստանալու համար Չինաստան ամենաշատ ուսանողները ներկայացնում են ուսման որակով աշխարհի լավագույն երկրներից հինգը՝ Հարավային Կորեան, ԱՄՆ-ն, Ճապոնիան, Թայլանդը և Ռուսաստանը, մեծ մասամբ ուսանողները գնում են չինարեն սովորելու և հետագայում Չինաստանում աշխատելու¹⁹:

Նպատակ ունենալով նպաստել Չինաստանի համաաշխարհային ուժի և ազդեցության ավելի մանրակրկիտ գնահատմանը՝ Չինաստանի բարձրագույն կրթության քաղաքականությունը այժմ դիտարկվում է որպես կենտրոնական, գլոբալ համատեքստում և միջազգային «մտավոր-ուժային» հարաբերություններում:

Չինական հանրային դիվանագիտության կարևոր ոլորտներից է չինական ՁԼՄ-ների տարածումն աշխարհի տարբեր լեզուներով: Չինաստանի Կոմկուսի (ՉԿԿ) ազդեցությունը լրատվամիջոցների և այլ «փափուկ ուժային» գործիքների կիրառումը, որոնք ներառում են քարոզչության և գրաքննության տարբեր ձևեր, նպատակակետում ունեն երկու լարան՝ արտասահմանյան չինական և ոչ չինական օտարերկրացիներ, հետապնդում են երեք հիմնական նպատակ՝ նպաստել Չինաստանի մասին դրական տեսակետի ձևավորմանը և ապահովել բարենպաստ պայմանների հեռանկարը ՉԿԿ-ի գործունեության համար, խրախուսել Չինաստանում օտարերկրյա ներդրումները և արտասահմանում չինական ներդրումների բաց լինելը, խիստ զսպել, ճնշում գործադրել հետաքննությունների և քաղաքական մեկնաբանությունների վրա, որոնք Չինաստանի կառավարությունը բացասական լույսի ներքո են ներկայացնում:

ՁԼՄ-ների ոլորտում կատարվածի արդյունքն ակնհայտ է դառնում միայն փաստից, որ «Չինաստանի գործոնը» (“China Factor”) ներկա է աշխարհի տարբեր կետերում: Ավելի որոշակի՝ ՉԿԿ-ն գերակայություն հաստատելու գործում մեծապես հաջողություններ է գրանցել այն լրատվամիջոցների նկատմամբ, որոնք Չինաստանից դուրս են, բայց հաղորդումները տարածում են չինարեն: Այնուամենայնիվ, Պեկինի ազդեցության հստակ սահմաններ կան: Լրատվամիջոցների ամբողջ աշխարհը ամեն օր հրապարակում է նորություններ, որոնք ՉԿԿ-ն ցանկանում է թաքցել: Այս ամենը հաշվի առնելով՝ դեռ կան շատ բաց թիրախային տարածքներ, որոնց համար պետք է մշակվի մեխանիզմ «չինական տեղեկատվություն» մատուցելու հարցում: Այնուամենայնիվ, ՉԿԿ-ի փափուկ ուժի մարտավարության անցյալ, ներկա և ապագա ազդեցությունը չպետք է թերա-

¹⁹ http://www.chinadaily.com.cn/opinion/201710/24/content_33637493.html.

գնահատել՝ լինի դա մամուլի ազատության, տնտեսության կամ ազգային անվտանգության տեսանկյունից:

Ինչ վերաբերում է լրատվամիջոցներին, ապա այս պահին ակտիվորեն գործում է Չինաստանի միջազգային ռադիոն, Xinhua News Agency-ն աշխատում է մի քանի լեզուներով, իր վարկանիշով CNN-ի, BBC-ի և Euronews-ի շարքին է դասվում նաև Չինաստանի պետական հեռուստատեսությունը (CCTV): Բացի դրանից, ամեն տարի լրատվության և տեղեկատվության ոլորտի ավելի ու ավելի շատ մասնագետներ են ժամանում Չինաստան: Ավելի շատ են լինում լրատվական կոնֆերանսներ Պեկինում կամ Շանհայում՝ որպես համաշխարհային մեգապոլիսների փայլուն օրինակներ: Պետությունն իր հերթին զգալի մեծ գումարներ է հատկացնում տեղեկատվական ոլորտի զարգացման համար, քանի որ հենց այս ոլորտն է մեծ դեր խաղում հանրային դիվանագիտության իրականացման գործում: Ինչպես նաև միջազգային համաժողովների, կոնֆերանսների, գիտաժողովների, հանդիպումների, սեմինարների և այլ նմանատիպ հանդիպումների անցկացումը նպաստում է Չինաստանի արտաքին և ներքին հեղինակության աճին:

Բացի չինական մշակույթի տարածման և Չինաստանի մասին կարծրատիպերի վերացման աշխատանքներից, Չինաստանի կառավարությունը խոշոր միջոցներ է ներդնում աշխարհի բոլոր տարածաշրջանների զարգացման գործում: Սա ներառում է թե՛ զարգացող երկրների մասնագետների վերապատրաստում, ուսանողներին տրվող դրամաշնորհներ, թե՛ կամավորների ներգրավում և այլն: Բնական աղետների դեպքում տրվող օգնության ծավալները զգալիորեն աճել են: Այսպիսով, ՉԺՀ-ն ստեղծում է համաշխարհային հանրության պատասխանատու անդամի (ուժի) լավագույն կերպարներից մեկը, հստակ պատկերացնելով, որ հանրային դիվանագիտությունը, ի տարբերություն պրոպագանդայի (քարոզչության), պետք է օժանդակություն ստանա իրական գործողություններից՝ հաստատելով համաշխարհային համակարգում արժանի տեղ զբաղեցնելու երկրի պահանջների լեգիտիմությունը:

Ինչպես բազմաթիվ եզրույթների ընկալման դեպքում, այնպես էլ հանրային դիվանագիտության ընկալման հարցում բավական մեծ տարբերություն կա չինական և արևմտյան դիրքորոշումներում: Արևմտյան ընկալմամբ՝ հանրային դիվանագիտությունը պետությունների գիտակցված գործունեությունն է՝ ուղղված այլ երկրների ժողովուրդներին, ուստի հանրային դիվանագիտության մեջ ներգրավված հաստատությունները (տվյալ դեպքում խոսքը ԿԻ-ի մասին է) պետք է լինեն պետական համակարգի մասնիկ կամ ենթարկվեն պետությանը՝ ներառելով նաև հասարակական բազմաթիվ ու բազմաբնույթ կազմակերպություններ, քանի

որ արևմտյան ուղղության հետևորդները համոզված են, որ ոչ պետական դերակատարներն այն կազմակերպություններն են, որոնք կախված չեն որևէ պետությունից և գործում են իրենց իսկ անունից և ներկայացնում են սեփական շահերը, իսկ չինական ընկալմամբ հասարակական կազմակերպությունները չեն հանդիսանում լիովին ոչ պետական: Հասարակական կազմակերպությունները Չինաստանում գոյություն ունեն և զգալի ազդեցություն ունեն պետական քաղաքականության ձևավորման վրա, բայց միևնույն ժամանակ դրանք անուղղակիորեն վերահսկվում են պետության կողմից: Այսպիսով, կազմակերպությունների մեծ մասը լիովին ինքնուրույն է և պետության դերը սահմանափակում է միայն առավել լուրջ, կենսական որոշումների կայացմանը հավանություն տալով կամ չտալով:

Արևմտյան մասնագետները այս կազմակերպությունների գործունեությունը դասում են հանրային դիվանագիտության շարքին, իսկ չինացի մասնագետները դրանք համարում են ժողովրդական դիվանագիտության մասնիկ (ժողովրդական դիվանագիտության շարքին են դասվում նաև միջմշակութային կապերն առանձին թատրոնների, համույթների միջև, ցուցադրությունների կազմակերպումը ոչ պետական հովանավորչությամբ և այլն):

Կարևոր է նաև, որ չինացի հետազոտողները և ղեկավարները գիտակցեն, որ արտաքին քաղաքականության այս գործիքների հաջող օգտագործման համար անհրաժեշտ է մշակել այն մոդելը, որը հաշվի կառնի երկրի առանձնահատկությունները: Եվ շնորհիվ այն հանգամանքի, որ «փափուկ ուժ» հասկացությունը շատ առումներով մոտ է Չինաստանի արտաքին քաղաքականության ավանդական մոտեցմանը, արտաքին քաղաքականության նպատակներին հասնելու համար կարող է դառնալ արժեքավոր ռեսուրս: Հանրային դիվանագիտությունը, որպես «փափուկ ուժ» կառուցելու հիմնական գործիք, ներդաշնակորեն համապատասխանում է Չինաստանի ներկա արտաքին քաղաքականության կառուցվածքին: Դիվանագիտության ավանդական մեթոդների և ՉԺՀ-ի ժողովրդական դիվանագիտության հետ այն կարող է դառնալ երկրի արտաքին քաղաքականության իրականացման արդյունավետ գործիք: Այս բոլոր դրական կողմերը հաշվի առնելով՝ այնուամենայնիվ, պետք է նշել, որ կան բարդություններ, որոնց հաղթահարման դեպքում միայն ՉԺՀ-ն «փափուկ ուժի» ոլորտում կկարողանա ամբողջ հզորությամբ ներկայանալ և կանգնել ամենահզոր գերտերությունների կողքին համահավասարի կարգավիճակով: Այդ բարդությունների թվին կարելի է դասել՝

- անգլալեզու ՉԼՄ-ների անհամեմատ լայն տարածումն աշխարհում,

• ՉԺՀ կառավարման մոդելի «փակ» լինելը համաշխարհային հասարակության համար,

• ՉԺՀ-ի խնդիրներն այլազգիների առավել մեծ հոսքերի մշտական բնակության համար (բնապահպանական խնդիրներից մինչև չինաստանյան միջավայրի համար նախատեսված հաղորդակցային այլազանությունները) և այլն:

Եզրակացություններ

Այսպիսով, Չինաստանը պետք է շարունակի այն մեծ աշխատանքի իրականացումը, որով մշակվում է ռազմավարություն, որն իր հերթին հաշվի է առնում հնարավոր և առաջնային լուծում պահանջող թերությունները և հնարավորություն տալիս հասնելու արտաքին քաղաքական առաջնային նպատակներից մեկին՝ Չինաստանի՝ համաշխարհային հանրության պատասխանատու անդամի կերպարի ստեղծմանը, որպես հարուստ մշակույթով վստահելի գործընկեր, որը կարող է կարևոր ներդրում ունենալ ներդաշնակ աշխարհի ձևավորման գործում:

Չինաստանը շարունակում է «փափուկ ուժի» մեթոդի կիրառումն ու զարգացումը՝ նպատակ հետապնդելով վերադարձնել ի սկզբանե «Միջին Թագավորությանը» պատկանող մեծագույն հոշակն ու «հզոր ուժի» վերստին ձեռքբերումը և, իհարկե, Չինաստանի ու չինացիների վստահությունը վայելելը, կառավարման ձևով իր «եղբոր»՝ ԽՍՀՄ-ի (որը հույսը դրել էր միայն «կոշտ ուժի» վրա) սխալները թույլ չտալով:

Գրականություն

Духовная культура Китая 2006, энциклопедия: в 5 т., т. 1, Философия/ред. М.Л.

Титаренко и др., Москва, изд. «Восточная литература» РАН, 490 с.

Доклад Ху Цзиньтао на XVII Съезде КПК [Электронный ресурс] URL:<http://russian.people.com.cn/31521/6290221.html> (25.01.2012).

Круглый стол «Китайский фактор» (участники Мясников В.С., Бажанов Е.П., Галенович Ю.М. и др.) [Электронный ресурс]. URL:<http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/17/kit6.html> (25.01.2012).

Най Дж. 2014, Будущее власти, Москва, изд. «АСТ», 448 с.

Харитоновна Е.М. 2015, Эффективность «мягкой силы»: проблема оценки, Мировая экономика и международные отношения, N 6, с. 45-50.

- Радиков И., Лексютина Я. 2012, «Мягкая сила» как современный атрибут великой державы. *Мировая экономика и международные отношения*, № 2, с. 19-26.
- Юдин Н.В. 2015, Современное прочтение феномена мягкой силы, *Международные процессы*, т. 13, N 2, с. 92-105.
- Baldwin D.A. 2012, Power and International Relations, in *Handbook of International Relations* [pdf], p. 4-5, 26-44.
- China Daily “Rise in number of foreign students reflects country's bright prospects”(Updated:2017-10-24) [Electronic resource]. URL:http://www.chinadaily.com.cn/opinion/201710/24/content_33637493.html. (25.01.2012).
- Nye J.S. Jr. and Armitage, R.L. 2007, CSIS Commission on Smart Power. A smarter, more secure America Center for Strategic and International Studies, Washington, p. 5-7.
- Nye. J. 2006, *Soft Power and European-American Affaires/ Hard Power, Soft Power and The Future of Transatlantic Relations*. Ed. By Th. L. Ilgen. Abingdon, Oxon, p. 183-187.
- Nye Joseph S. Jr. 1991, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*, New York, p. 25-49.
- Li Mingjiang 2008, *Soft power in Chinese discourse: popularity and prospect* S. Rajaratnam school of international studies. Singapore, [Electronic resource]. <https://www.rsis.edu.sg/rsis-publication/idss/165-wp165-softpower-in-chinese> (25.01.2012).
- Men Honghua 2007, *Zhongguo ruan shili pinggu baogao//Guoji guancha*, N 2-3, p. 275.
- McClory J. 2011, *The New Persuaders II. A 2011 Global Ranking of Soft Power*. Institute for Government, p. 5-25.
- Pallaver M. 2011, *Power and its Forms: Hard, Soft, Smart*. MPhil, London School of Economics, p. 9-24.
- Wilson, E.J. 2008, *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, p. 110-125.
- Yang Jiemian 2008, *Gaige kaifang 30 nian Zhongguo wajiaode chengjiu// Guoji wenti yanjiu* 13 november, Beijing, p. 42-52.

«ՓԱՓՈՒԿ ՈՒԺԻ» ԿԻՐԱՈՄԱՆ ՉԻՆԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

Լիաննա Անանյան

Պետությունների ուժերի հավասարակշռության պայմաններում օրեցօր ավելի շատ է կարևորվում «փափուկ ուժ» հասկացությունը: Դրա հետ

մեկտեղ աճում է Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության դերն ու նշանակությունը նոր աշխարհակարգում:

Միջազգային հարաբերություններում առկա են տարբեր մեթոդներ և միջոցներ, հատկապես Ջոզեֆ Նայի առաջադրած «փափուկ», «կոշտ» և «խելացի» ուժերի միջև առկա տարբերությունները, որոնք չինական ժամանակակից դիվանագիտության ձևավորման գործում հիմնաքարային են եղել: Գոյություն ունեն դիվանագիտական բազմաթիվ մեթոդներ և գործիքներ, որոնց միջոցով Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետությունը կարողացել է զբաղեցնել իր ուրույն տեղը միջազգային հարաբերությունների «ուժային» համակարգում: Ամենահետաքրքիր հարցը այնուամենայնիվ մնում է այն, թե ինչո՞ւ և ինչպե՞ս է Չինաստանը դարձել «փափուկ ուժի» խորհրդանիշ. չինական տեսաբանների/քաղաքական գործիչների և օտարազգի տեսաբանների/քաղաքական գործիչների տարբեր տեսակետները՝ չինական հատկանիշներով «փափուկ ուժի» օգտագործման հարցի վերաբերյալ, տարաբնույթ և երբեմն իրար հակասող թեզեր են առաջ քաշում:

Անկախ Չինաստանի «ազգային դիվանագիտության» հաղթանական թռիչքից և չինական դիվանագիտության ներկայիս հստակ նպատակներից, դեռևս գոյություն ունեն խնդիրներ, որոնք պահանջում են հրատապ լուծումներ:

Բանալի բառեր՝ Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետություն, միջազգային հարաբերություններ, հանրային դիվանագիտություն, արտաքին քաղաքականություն, երկրի կերպար, փափուկ ուժ, կոշտ ուժ:

КИТАЙСКАЯ ПРАКТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ «МЯГКОЙ СИЛЫ»

Лианна Ананян

Понятие «мягкой силы» становится все более важным в сфере мировой политики и в балансе сил государств. Роль и значение Китайской Народной Республики в новом мировом порядке растет день ото дня. Вместе с тем возрастает значение системы методов, используемых Китаем для того, чтобы вызвать интерес к «китайскому» миру. Существует множество дипломатических методов и инструментов, с помощью которых Китайская Народная Республика смогла занять свое уникальное место в «силовой» системе международных отношений. Однако остается открытым вопрос, почему и как Китай стал символом «мягкой силы». В этой связи китайские и иностранные теоретики/политики выдвигают различные и порой противоречивые тезисы.

Независимо от триумфального взлета китайской «национальной дипломатии» и нынешних четких целей китайской дипломатии, все еще существуют проблемы, требующие безотлагательных решений.

Ключевые слова – Китайская Народная Республика, международные отношения, публичная дипломатия, внешняя политика, образ страны, дипломатия, мягкая сила, жесткая сила.

CHINESE PRACTICE OF USING “SOFT POWER”

Lianna Ananyan

The notion of "soft power" is becoming increasingly important in the context of interdependence and interaction, in the sphere of world politics, in the balance of power of states. The role and importance of the People's Republic of China in the new world order is growing day by day, and with it the importance of the system of methods used by China to direct and arouse interest in the "Chinese" world is also emphasized. There are various methods and means in international relations, especially the distinction between "soft", "hard" and "smart" powers put forward by Joseph Nye, who played a key role in the formation of modern Chinese diplomacy. There are many methods and tools with which the People's Republic of China has been able to take its unique place in the world in a mosaic of "power" system of international relations. However, the biggest and the most interesting question still remains, why and how China has become the symbol of the "soft power". Various theories, sometimes contradictory theses about the use of "soft power" in the Chinese characteristics are put forward by Chinese theorists (politicians and foreign theorists) politicians of different countries. Regardless of triumphant escape the Chinese "national diplomacy" and present clear goals of China's diplomacy, there are still problems that need urgent and immediate solutions.

Key words – People's Republic of China, international relations, public diplomacy, foreign policy, image of country, soft power, hard power.